

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXVIII.

Fasc. 25.

TÓTH LAJOS

**Az érdekvédelem és az érdekképviselő jogi
helyzete az agrárágazatban**

SZEGED
2006

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et
Juridicarum Universitatis Szegediensis

ATTILA BADÓ, ELEMÉR BALOGH, LÁSZLÓ BLUTMAN, PÁL BOBVOS,
LÁSZLÓ BODNÁR, ERVIN CSÉKA, JÓZSEF HAJDÚ, MÁRIA HOMOKI-
NAGY, ÉVA JAKAB, JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS
MARTONYI, IMRE MOLNÁR, FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY,
BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, IMRE SZABÓ,
LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BADÓ ATTILA, BALOGH ELEMÉR, BLUTMAN LÁSZLÓ, BOBVOS PÁL,
BODNÁR LÁSZLÓ, CSÉKA ERVIN, HAJDÚ JÓZSEF, HOMOKI-NAGY
MÁRIA, JAKAB ÉVA, KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS,
MARTONYI JÁNOS, MOLNÁR IMRE, NAGY FERENC, PACZOLAY
PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, SZABÓ IMRE,
TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324–6523 Acta Univ.
ISSN 0563–0606 Acta Jur.

1. Az érdekképviselő és az érdekvédelem fogalmainak elhatárolása

1.1 Az érdekvédelem és az érdekképviselő terminus technicusokat a köznyelv általában szinonim fogalmakként használja. A Magyar Értelmező Kéziszótárban viszont külön-külön címszó alatt találjuk ezeket. Az érdekvédelem „valamely osztály, réteg vagy egyén érdekeinek *szervezett védelme*.” Az érdekképviselő: „Azonos réteghez vagy foglalkozási ághoz tartozó személyek érdekeinek védelmére alakult *szervezet*.” (Kiemelések – T. L.)¹

A Jogi Lexikon sem az érdekvédelem, sem az érdekképviselő fogalmát nem határozza meg. A „Gazdasági érdekképviselő” címszó viszont magyarázatot ad mind a két fogalomra. Eszerint a „Gazdasági érdekképviselő: valamely foglalkozás, hivatás, szakma, ágazat, szektor természetes és jogi személyeinek *gazdasági érdekeit védő, képviselő szervezet, közösség, mozgalom*... A ~ megkülönböztethetőek egymástól aszerint, hogy munkáltatói /egyesületek, kamarák/ vagy munkavállalói /szakszervezetek/ érdekeket képviselnek-e. A munkáltatók és a munkavállalók is szerveződhetnek a gazdasági ágazatok, pl. ipar, kereskedelem, mezőgazdaság, adott termék előállítás, forgalmazás, feldolgozás szerint, pl. vegyipari, élelmiszer-feldolgozó, szarvasmarha tenyésztői, vagy vállalkozói forma szerint... Elvileg politikailag semlegesek, gyakorlatilag tagságuk érdekeinek megfelelően *befolyásolják a politikai pártokat*, országgyűlési képviselőket, és *nyomást gyakorolnak* formális és informális *érdekegyeztető fórumokon*.” (Kiemelések – T. L.)²

1.2. Ma már tudjuk, hogy az érdekvédelemhez és az érdekképviselőhez való jog *alkotmányos alapjog*. Szükségesnek tartjuk tehát az 1949. évi XX. tv. vonatkozó, többször módosított szakaszainak kronológiai sorrendben történő citálását. Az alkotmány eredeti szerkezetében az 56. § tartalmazta az ide vonatkozó szabályozást. „(1) A Magyar Népköztársaság a dolgozók társadalmi, gazdasági és kulturális tevékenységének fejlesztése érdekében biztosítja az *egyesülési jogot*.” (2) „A Magyar Népköztársaság feladatainak ellátásában az öntudatos dolgozók szervezeteire támaszkodik. A népi demokrácia rendjének védelme, a szocialista építésben való fokozott részvétel, a kulturális nevelőmunka kiszélesítése, *a nép jogainak megvalósítása*, és a nemzetközi szolidaritás ápolása *céljából a dolgozók szakszervezeteket, demokratikus női és ifjúsági, valamint egyéb tömegszervezeteket létesítenek*, és ezek erőit a demokratikus Népfrontban fogják össze [...]. E szervezetekben megvalósul az ipari, mezőgazdasági és értelmiségi

¹ Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó Bp. 1992, 326. p.

² Jogi Lexikon. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Bp. 1999, 222. p.

dolgozók szoros együttműködése és demokratikus egysége. A nép demokratikus egységére támaszkodó és élcsapata által irányított *munkásosztály az állami és társadalmi tevékenység vezető ereje.*” (Kiemelések – T. L.)

Erre az alkotmányos rendelkezésre különösen illik néhai Kovács István akadémikus, alkotmányjogász professzoromnak már az 1960-as években hangzottatott mondása, hogy a „sztálini alkotmányunk” nagy része óhajokat és sóhajokat fogalmaz meg, amelyeket a munkásosztály élcsapatának kellene megvalósítania.

Ami pedig a saját véleményemet illeti, ebből a szöveggörnyezetből egyáltalán nem derül ki, hogy a Népköztársaság által biztosított „egyesülési jog” alapján mit jelent az érdekvédelem és az érdekképviselet, és legfőképpen az, hogy a mezőgazdasági dolgozók, de nevezzük őket nevükön, a parasztság és az agrárproletárok esetében ez hogyan valósul meg.

Elfogadott nézet, hogy 1967-től az agrárágazatban soha nem látott fejlődés alakult ki. Állami szinten létrejött a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium (a továbbiakban: MÉM), társadalmi gazdasági szinten pedig uralkodóvá vált a szövetkezeti szektor. (Nem csak a mezőgazdasági!) Olyan új törvények születtek (1967. évi III. tv., 1971. évi III. tv., 1971. évi 35. sz. tvr., 1971. évi 32. sz. tvr.), amelyekben már külön fejezetek foglalkoztak a mezőgazdasági, a fogyasztási és értékesítő, valamint az ipari szövetkezetek érdekvédelmi és érdekképviseleti viszonyaival.

Véleményem szerint ezeknek a jogszabályoknak nagy szerepük volt abban, hogy az országgyűlés az idézett alkotmányszöveget is módosítsa. Az 1972. évi I. tv. hatályon kívül helyezte az alkotmány 56. §-át, és helyébe egy teljesen új 4. §-t iktatott be.

Eszerint: „(1) A Magyar Népköztársaság *biztosítja a társadalmi szervezetek részvételét a szocialista építőmunkában.* (2) A Hazafias Népfrent tömöríti a társadalom erőit a szocializmus teljes felépítésére, a politikai, gazdasági és kulturális feladatok megoldására, közreműködik a népképviseleti szervek megválasztásában és munkájában. (3) A *szakszervezetek* védik és erősítik a néphatalmat, *védik és képviselik a dolgozók érdekeit.*” (Kiemelések – T. L.)

Alkotmányos szinten itt jelenik meg tehát első ízben „a dolgozók érdekvédelme és érdekképviselete”. Úgy gondolom, a kodifikátorok tudatosan különítették el az érdekvédelem és érdekképviselet terminus technicusokat.

A rendszerváltás „előestéjén”, 1989-ben – a kerekasztal-tárgyalások nyomására – megszületett az egyesülési jogról szóló II. tv. Ennek egyenes következményeként szükségessé vált az alkotmány 4. §-ának egyszerűbb, de sokkal többet mondó újrafogalmazására is. Ezt hajtotta végre az 1989. évi XXXV. tv. Ez a normaszöveg mind a mai napig hatályos, és a következőképpen szól: „A szakszervezetek és más érdekképviseletek védik és képviselik a munkavállalók, a szövetkezeti tagok és a vállalkozók érdekeit.”

Úgy gondolom, hogy az 1949. évi XX. tv. módosításainak bemutatásával, illetve a témánkra vonatkozó hatályos szabályozásával sikerült bizonyítanom,

hogy az érdekvédelem és érdekképviselet nem szinonim fogalmak, hanem lényegesen *különböző jogokat és kötelezettségeket fejeznek ki, amelyeket az erre létrejött (létrehozott) szervezeteknek kell megvalósítaniuk.*

1.3. Az érdekvédelemre és az érdekképviseletre vonatkozó (korábban mezőgazdasági jogi) *szakirodalom* természetesen különbözik aszerint, hogy a szocialista agrárágazatra vagy az 1990-es évek utáni időszakra vonatkozik. A szocialista agrárágazatra vonatkozó – általam vizsgált – munkák szintén két csoportra oszthatók aszerint, hogy a./az állami vállalatokon belüli, illetve b./ a szövetkezeti rendszeren belüli viszonyokra vonatkoznak.

Az állami gazdaságokon, a felvásárló és termékfeldolgozó üzemeken belül a *szakszervezeti mozgalom* érvényesült. A szakszervezetek közreműködésének és a kollektív szerződéseknek neves kutatója a „szegedi” Nagy László professzor volt,³ míg a *szövetkezeti érdek, érdekvédelem* témaköréből a „gödöllői” Nagy László professzor publikált jelentősebb munkát.⁴

„A nagyüzemi gazdálkodás kérdései” c. sorozatban (szerkesztette az Agrár-gazdasági Kutatóintézet) jelent meg az *első monográfia* „A mezőgazdasági termelőszövetkezetek érdekképviselete” címmel.⁵

1979 novemberében a JATE ÁJK Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszéke, a KGST-hez tartozó szocialista országok tudományos szakembereinek részvételével egy Nemzetközi Tudományos Konferencia”-t rendezett Szegeden. A konferencia IV. témaköre az „Érdekvédelmi viszonyok a termelőszövetkezetekben” címet viselte. A vitaindító előadás után öt korreferátum hangzott el, de a 14 külföldi résztvevő többségének korreferátuma az első három témakörben is érintette az érdekvédelmet vagy az érdekképviseletet.⁶

E tanulmány korlátozott terjedelme, illetve a „szocialista nézetek” miatt nem látjuk indokoltnak sem az állami vállalatokon belüli, sem a szövetkezeti struktúrával összefüggő fogalmak bemutatását, még kevésbé azok elemzését.

1990 után elkezdődött az állami mező- és erdőgazdaságok, az agrártermékeket (állatokat) felvásárló, raktározó, feldolgozó és értékesítő üzemek privatizációja. Ezzel együtt a volt állami agrárüzemekben az érdekvédelmi és érdekképviseleti szervek (különösen a szakszervezetek) válságba kerültek.

Az 1992. évi I. törvénnyel, valamint e törvény „hatálybalépéséről és az átmeneti szabályokról” szóló 1992. évi II. törvénnyel az ötpárti parlamenti „el-

³ NAGY LÁSZLÓ: *Kollektív szerződések a gyakorlatban*. Népszava Lap és Könyvkiadó, Bp. 1986, 333. p.

⁴ NAGY LÁSZLÓ: *A szövetkezeti jog alapkérdései*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1977, 299., 378. p.

⁵ SZEMES LAJOS: *A mezőgazdasági termelőszervezetek érdekképviselete*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1970, 115. p.

⁶ *A mezőgazdasági termelőszervezetek belső viszonyainak jogi szabályozása és annak továbbfejlesztése*. (A Szegedi JATE ÁJK Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszékének Kiadványai 4. kötet. Szerkesztette: Dr. Tóth Lajos.) Szeged, 1980, 295. p. (A kiadvány megjelent német és orosz nyelven is, 5. illetve 6. kötetként.)

rendelte” a szocialista szövetkezeteknek (különösen ezek vagyonának) teljes „felszámolását”.

Ezt megelőzően, a hatályban lévő 1967. évi III. tv. vonatkozó rendelkezéseit figyelmen kívül hagyva, a termelőszövetkezetek rendkívüli kongresszusán (1989. december 10-én), a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa (a továbbiakban: TOT) feloszlatta önmagát. A Budapesti Kongresszusi Központban 12-én megalakult a „Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége. (a továbbiakban: MOSZ)”⁷

Az ötpárti parlamentben, de különösen a koalíciós kormányban, a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt (a továbbiakban: FKgP) magának „vindikálta” az agrárágazat irányítását, érdekképviselét és érdekvédelmét, olyannyira, hogy a parlamentben két évig létre sem hoztak „Mezőgazdasági Bizottságot”, amely az agrárszektorra vonatkozó törvényjavaslatokat véleményezhette volna.

A jelentősebb agrártörténeti szakirodalomban mind a mai napig nem találunk olyan monográfiát, amely a rendszerváltás időszakában az érdekképviselést és az érdekvédelmet tárgyalná, illetve ennek egy külön fejezetet szentelne. Itt a „Magyarország agrártörténete” és az „Agrárvilág Magyarországon 1848–2002” című „méreteiben is hatalmas” és terjedelmes kötetekre utalunk.⁸ Az utóbbiaknak érdeme, hogy az „oldalszéleken” közölt „kronológia” hitelesen tünteti fel a gazdák tüntetéseit, demonstrációit és ezek céljaként meghirdetett követeléseket.

Az agrárjogi szakirodalomban sem sokkal jobb a helyzet. Az érdekvédelmi és érdekképviselési jogviszonyokat tárgyaló, említésre méltó tanulmányt, cikket az anyaggyűjtés során nem találtunk. Először az ELTE ÁJK Agrárjogi és Szövetkezeti Jogi Tanszékének – mára már elavultnak tekinthető – jegyzete/tankönyve foglalkozott a témakörrel. A legutóbbi tankönyv fejezetének szerzője Domé Györgyné professzor asszony.⁹ Az akkor még Miskolci Egyetem ÁJK Munkajogi és Agrárjogi Tanszéke 2004/2005-ben jelentetett meg egy két kötetes tankönyvet. A II. kötetben található az érdekképviselést „érintő” fejezet.¹⁰

Összegzésül az 1.3: pontban leírtakat, úgy gondoljuk, hogy a témaválasztásunk rendkívül időszerű és „izgalmas”. Az érdekvédelem és az érdekképviselés fogalmainak elhatárolása, a jogi szabályozás és a jogi szakirodalom áttekintő bemutatása után a továbbiakban kísérletet teszünk a mai jogi helyzet elemzésére, a témára vonatkozó álláspontunk kifejtésére.

⁷ Ezeknek a szervezeteknek a bemutatását lásd a tanulmány 3. pontjában.

⁸ a) Orosz István, Fűr Lajos, Romány Pál (szerk.): *Magyarország agrártörténete*. Mezőgazda Kiadó, Bp. 1996, 806. p.; b) Estók János (szerk.): *Agrárvilág Magyarországon 1848–2002*. Agrocentrum Kiadó, Bp. 2004, 387. p.

⁹ Vass János (szerk.): *Agrárjog*. ELTE ÁJK, Bp. 1999, 272–289. p.

¹⁰ Csák Csilla (szerk.): *Agrárjog II. kötet*. Bibor Kiadó, Miskolc, 2005. IV. fejezet „Köztes-tületek az agráriumban” 58–80. p.

2. *Érdekviszonyok jogi jellege az agrárágazatban*

2.1. Mivel az érdekviszonyok objektív kategóriák, igen lényeges lehet a felosztás érvényesülésük szerint. Azaz, hogy a hatályos jogban tükröződnek-e már avagy sem. Így beszélhetünk a jog által már elismert vagy korlátozott (tehát szabályozott), és a jog által még el nem ismert (tehát nem szabályozott) érdekviszonyokról. (Jog alatt a belső szabályozást és a testületi döntést is értem.)

Véleményem szerint ugyanis e felosztás alapján különböztethetjük meg az érdekvédelem, az általános érdekképviselő és az érdekek jogi képviselője fogalmakat.

A jog által már elismert érdekviszonyok, mint szabályozott társadalmi viszonyok, jogok és kötelezettségek összességében jelennek meg. Ha a jogok és kötelezettségek a valóságban is teljesülnek, érdek-összeütközés nincs. Ha viszont nem teljesülnek, érdeksérelem keletkezik, tehát a természetes vagy jogi személynek érdekvédelemre van szüksége.

Ha a jog által még el nem ismert (nem szabályozott), vagy éppen a jog által korlátozott *érdekviszonyokról van szó*, az érdekképviselői szervezetnek ekkor kötelessége az általános érdekképviselőt ellátása. Szerintem a fogalomnak ez a használata felel meg jobban a nyelvtani értelmezésének is, hiszen védeni általában csak azt lehet, ami már létezik, megadatott. (Vagy nem létezik ugyan, de a jogalany úgy véli, hogy az valós.) Képviselni pedig azt az érdeket szükséges, amelyet a jog még nem ismert el, és ha az valós érdek éppen az érdekképviselői szerv feladata kiharcolni annak jogok szintjére való emelését, természetesen a magasabb érdekviszonyok figyelembevételével.

Az érdekviszonyoknak ebből a felosztásából is következik tehát, hogy a jogalanyok által létrehozott (létrejött) szervezeteknek, szövetségnek az érdekviszonyok területén kettős funkciója van: egyrészt érdekvédelmi, másrészt általános érdekképviselői funkció.

Mind az érdekvédelem, mind az általános érdekképviselő jelentkezik jogi képviselő formájában is, ez azonban már véleményem szerint eljárásjogi fogalom, és elsősorban a jogvitákban bír jelentőséggel. (De elképzelhetőnek tartom a jogi képviselő igénybevételét jogvitákon kívül is.)

Az érdekviszonyok csoportosítását lényegesnek tartom továbbá aszerint is, hogy azok milyen mögöttes jogviszonyból fakadnak. Közismert ugyanis, hogy az agrárágazatban működő jogalanyoknak a legkülönbözőbb érdekei alakulhatnak ki.

2.2. Az agrárágazatban megjelenő érdekviszonyok sokrétűek. Lehetnek *a) homogének és b) heterogének*. Viszonylagos homogén csoportot alkotnak

- a termeléssel (állattenyésztéssel) foglalkozó egyéni gazdaságok érdekvizonyai;
- a szövetségi tagság és szövetségeik érdekviszonyai;

- az állam gazdálkodó szervezeteiben, a gazdasági társaságokban foglalkoztatott alkalmazottak, munkavállalók érdekvizonyai;
- a felvásárlással, raktározással foglalkozó agrárcégek érdekvizonyai;
- a feldolgozással, értékesítéssel foglalkozó agrárüzemek, és az abban dolgozók érdekvizonyai;
- a feldolgozott agrártermékek (állatok) kereskedelmével foglalkozó, a gasztronómiai vendéglátó egységek érdekvizonyai;

Egyértelműen *heterogén csoportot alkotnak*:

Az a) pontban felsoroltak egymás közötti, főleg egymással ütköző viszonyai, és a felsoroltaknak az állami irányítással összefüggő érdekvizonyai. E csoportosítást (megkülönböztetést) azért tartjuk rendkívül jelentősnek, mert az érdekképviseleti szervek akkor tudnak hatékonyan működni, ha megalakulásukkor ezeket a szempontokat veszik figyelembe.

Mint ahogyan azt már említettük, mind a homogén, mind a heterogén viszonyok lehetnek szabályozottak és szabályozatlanok. A szabályozottnál akkor keletkezik érdeksérelem, ha a szabályozás nem jó, vagy annak végrehajtása során alakul ki érdek-összeütközés. A szabályozatlan érdekek az agrártevékenység körében váratlanul, előre nem látható esetekben kerülnek felszínre, pl. túltermelés az időjárás miatt, ennek ellenkezője, az áruhiány, továbbá az export-import összeütközése stb.

3. *Érdekvédelmi és érdekképviseleti struktúrák 1945–1989 között*

3.1. Annak ellenére, hogy Magyarországon 1946–1949 között *köztársasági államforma volt*, ezt a korszakot már szocialista jelzővel illelhetjük, hiszen a KMP (és a mögötte álló „ellenőrző” szovjet katonai irányítás) nyomta rá a bélyegét a Kisgazda Párt által vezetett állami szervezetekre is. Az 1945–1951 közötti időszak „paraszti rétegszervezeteit” kiváló agrártörténeti monográfiában mutatja be Szakács Kálmán. A kötet értéket különösen az adja meg, hogy 243 lábjegyzetben utal a szerző a korabeli dokumentumokra, archívumokra.¹¹

E forrásmunka alapján mi csak kommentár nélkül soroljuk fel a Rákosi-diktatúra kezdetéig működő paraszti, bémunkási („agrárproletáriátusi”) rétegszervezeteket, kronológiai sorrendben.

- a) 1945 tavaszán: Magyar Parasztszövetség újjászervezése (1945 előtt is létezett);
- b) 1945 tavaszán: Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének újjászervezése (1945 előtt már volt jogelődje);
- c) 1945. április 23.: Magyar Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége (FÉKOSZ).

¹¹ SZAKÁCS KÁLMÁN: *Paraszti rétegszervezetek Magyarországon. 1941–1951. Négy Évtized sorozat.* Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1988, 214. p.

- d) 1946. december 6.: (24 070/1946 ME. sz. rendelet) Országos Földművelésügyi Tanács (OFMT);
- e) 1946. szeptember 15.: Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége (UFOSZ/);
- f) 1948. december 19.: Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ), amely a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesülésével jött létre.

A kronológiai áttekintés után szükségesnek tartom Szakács Kálmán könyvéből az utolsó három mondat szó szerinti idézését: „A DÉFOSZ megszüntetésével lezárult a parasztság felszabadulása utáni szervezkedésének egyik legnehezebb és legellentmondásosabb szakasza. Egy gond azonban függőben maradt: a szocializmust építő Magyarországon egyedül a még mindig legnagyobb társadalmi csoportot képező parasztságnak nem maradt semmiféle társadalmi-gazdasági érdekvédelmi szervezete. Sajátos ellentmondásként panaszával, gondjával csupán ahhoz az államigazgatáshoz fordulhatott, amely végső soron sérelmeinek előidézője volt.”¹²

3.2. Az 1949. évi XX. tv. eredeti szövege a tulajdonnal foglalkozó részében tesz említést a *szövetkezetekről*. E szerint az állam elismeri az állampolgárok magántulajdonát, és támogatja a parasztság valóságos szövetkezeti mozgalmát.¹³

Történelmi tény, hogy 1949-től megindul a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása, mégpedig úgy, hogy a kiadott kötelező alapszabály- mintákban egy árva szó sem esik a szövetkezeti tagok érdekképviseleti és érdekvédelmi szervezetéről. Az elsősorban falvakban működő földműves-szövetkezetekről szóló jogszabályt ugyan módosítják, de a módosítás lényege, hogy a jogi személyiséggel nem rendelkező 1-es, 2-es és 3-as típusú termelőszövetkezeti csoportok „képviseletét” az fmsz-ek lássák el.

„A magyar szövetkezeti érdekvédelmi szervek történelmi keresztmetszete” címmel Dr. Borsodi Zoltán jogász írt – szerintem – igen kiváló tanulmányt. Ebből idézzük a „Függelék”-nek azt a részét, amely az 1949–1989 közötti korszakra vonatkozik.¹⁴

- a) 1949. A magyar szövetkezeti szövetségeket kizárják a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségéből (a SZÖVOSZ-t 1966-ban, az OKISZ-t 1968-ban, az OSZT-t 1970-ben, a TOT-ot 1971-ben veszik újra fel az SZNSZ-be);
- b) 1951. Termelőszövetkezeti Tanács megalakítása (tagjait a Minisztertanács nevezte ki, 1966-ig működött);

¹² SZAKÁCS KÁLMÁN: i. m. 196. p.

¹³ 1949. évi XX. tv. 12. §.

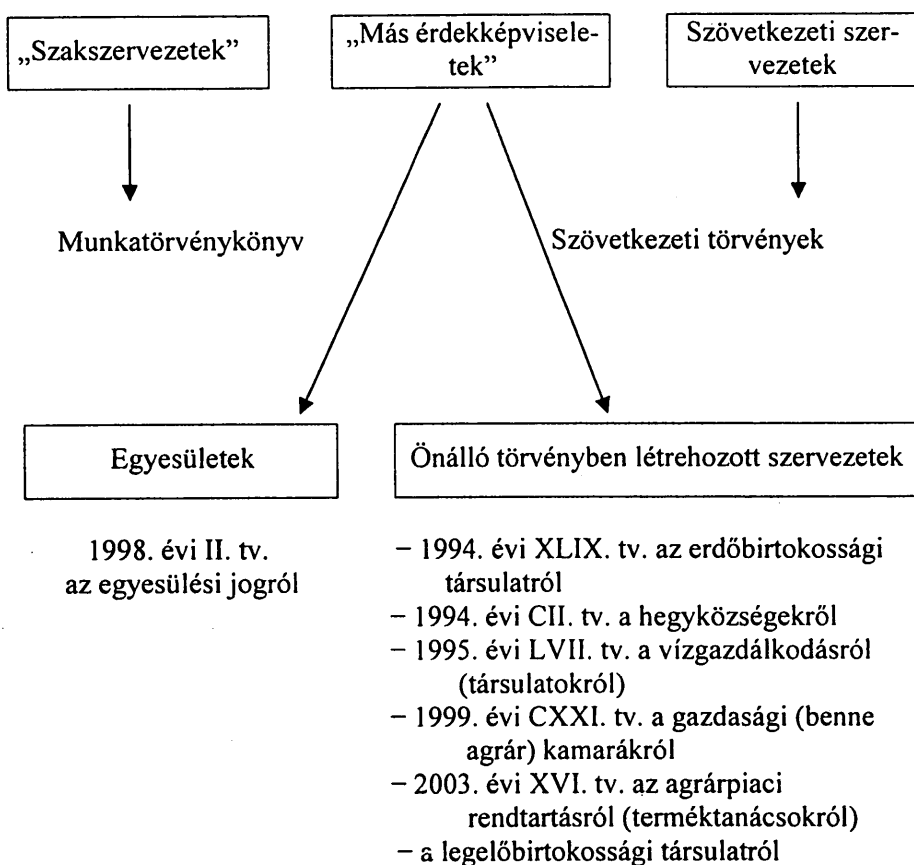
¹⁴ BORSODI ZOLTÁN: A magyar szövetkezeti érdekvédelmi szervek történelmi keresztmetszete. Acta Jur. et Pol. Szeged, 2005, Tomus LXVII. Fasc. 4., 58–59. p.

- c) 1952. Megalakul az Országos Iparszövetkezeti Szövetség (OKISZ) 1956-57. Egységes szövetkezeti törvénytervezet készül, de nem kerül elfogadásra;
- d) 1956. Megkezdődik a takarékszövetkezetek alakítása (az első Dunaföldváron). Érdekképviselőtüket 1990-ig a SZÖVOSZ látja el. 1959. A 15 éves lakásépítő programhoz kapcsolódóan megkezdődik a lakásszövetkezetek alakítása. Érdekképviselőtüket 1990-ig a SZÖVOSZ látja el;
- e) 1959–61. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek általános elterjedése.
- f) 1967. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek I. Kongresszusa. Megalakul a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa. (TOT);
- g) 1967. A SZÖVOSZ VI. Kongresszusán a földműves-szövetkezetek – tevékenységük jellegét is módosítva – felveszik az általános fogyasztási és értékesítő szövetkezet (áfész) elnevezést;
- h) 1968. január. Újjáalakul az Országos Szövetkezeti Tanács (alapítók: SZÖVOSZ, OKISZ, TOT). 1971. megszületik a szövetkezetekről szóló 1971. évi III. törvény. 1975-től üdülő-, garázs- és műhelyszövetkezetek alakulása;
- i) 1989. Hangya Szövetség néven szervezet alakul, s helyi szövetkezetek alakítását kezdeményezi (1995-ben megszűnik, majd 1998-ban újjáalakul);
- j) 1989. A TOT felosztja önmagát, és megalakul a Mezőgazdasági Termelők és Szövetkezők Országos Szövetsége (MOSZ).

4. Az 1990 után megalakult, jogszabályokban kötelezővé tett szervezetek

4.1 Az agrárágazatban működő érdekképviseleti és érdekvédelmi szervezetek rendszere és szabályozása

Alkotmány 4. § alapján

4.1.1. Szakszervezetek az agrárágazatban már 1945 előtt is működtek, de jogállásukat – alkotmányos szinten – az 1949. évi XX. tv. eredeti szövege rögzítette. E szerint – kihagyva a kihagyandókat – „a dolgozók szakszervezeteket ... létesítenek. ... E szervezetekben megvalósul a ... mezőgazdasági s értelmiségi dolgozók szoros együttműködése és demokratikus egysége.” [Alkotmány 56. § (2) bekezdése].

Anélkül, hogy az összes ágazati szervezetet felsorolnánk, két „representatív agrár-szakszervezet” megnevezését tartjuk fontosnak, a mai jogutódok miatt:

a) Mezőgazdasági, Erdészeti és Vízügyi Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége (a továbbiakban: MEDOSZ) és

b) Élelmiszeripari Dolgozók Szakszervezetének Szövetsége (a továbbiakban: ÉDOSZ).

A szakszervezeteket tehát a *munkavállalói oldal hozta létre*, mivel a munkáltatói oldalon az állami gazdaságok (erdőgazdaságok, élelmiszer-feldolgozó üzemek stb.) álltak, és nekik „nem volt szükségük” érdekképviselői szervezetre.

1967. évi II. tv. (a továbbiakban: Munkatörvénykönyv, Mt.) szabályozta a szakszervezetek jogait, és bevezette a kollektív szerződés intézményét. A kollektív szerződést az egyes mező, erdő és vízügyi vállalat vezetése kötötte meg a saját munkavállalóinak üzem belüli szakszervezeti bizottságával, de létrejöhettek ún. ágazati kollektív szerződések is. Az Mt. a szakszervezeteknek – meghatározott munkáltatói határozatok (döntések) ellen – a „legmagasabb jogosultságot”, a *vétőjogot* is biztosította, amely ellen a munkáltató a Munkaügyi Bírósághoz (korábban a Területi Munkaügyi Döntőbizottsághoz) fordulhatott.

Az 1972. évi I. tv. módosította az alkotmány vonatkozó szövegét. Ezután „A szakszervezetek védik és erősítik a néphatalmat, védik és képviselik a dolgozók érdekeit” [Tv. 4. § (3) bekezdés].

Az 1989. évi XXXI. tv. állapította meg az alkotmány ma is hatályos szövegét. „A szakszervezetek ... védik és képviselik a munkavállalók ... érdekeit” (4. §). Mint már említettük, a szakszervezetek, és a kollektív szerződések elméleti kérdéseit Nagy László professzor dolgozta fel.¹⁵

4.1.2. *Az agrár-szövetkezetekkel foglalkozó jogi szakirodalomban* egységesnek mondható az az álláspont, miszerint a tagok érdekvédelme, illetve érdekképviselője a szövetkezet lényegéből, pontosabban a szövetkezet társadalmi szervezeti jellegéből fakad. Valamennyi országban ezért hozták létre a mezőgazdasági szövetkezeteket, hogy az egyénileg gazdálkodó termelők a szövetkezeteken keresztül a kollektíva erejével védhessék egyéni és csoportérdekeiket. A szövetkezeti tagok érdekképviselője, illetve érdekvédelme tehát alapvetően és elsősorban az általuk létrehozott szövetkezet feladata volt. Mivel ezt a tételt én kiindulópontnak és egyben a további következtetések meghatározójának tekintem, ebből az aspektusból szeretnék néhány elvi kérdést felvetni, és ezekben véleményemet kifejteni.

a) A magyar szövetkezetekről szóló törvényekben nem találjuk meg a kiinduló tételünknek egyértelmű megfogalmazását. Mind a fogalomról, mind a szövetkezet céljáról szóló rendelkezések csak közvetve utalnak erre.

b) A következő nagyon izgalmas, a jogirodalomban még kidolgozatlan kérdésnek tartom, hogy a szövetkezeteknek milyen érdekeket kell szolgálnia? Erre

¹⁵ NAGY LÁSZLÓ: *Kollektív szerződések a gyakorlatban*. Népszava Lap és Könyvkiadó, Bp., 1986, 333. p.

a kérdésre viszont csak a szövetkezeti tagok érdekviszonyainak elemzése és struktúrájának feltárása után tudunk választ adni.

A szövetkezeti tag érdekviszonyai fakadhatnak egyrészt és elsősorban szövetkezeti státuszából, azaz a szövetkezeti jogviszonyokból, másrészt állampolgársági, államigazgatási viszonyaiból, családjogi kapcsolataiból, stb. Ez utóbbiak rendkívül sok és bonyolult érdekviszonyokat takarnak. Ezek közül a szövetkezeti jog számára csak azok lehetnek relevánsak, amelyek valamilyen módon szoros kapcsolatban vannak a szövetkezeti jogviszonyból fakadó érdekekkel, azaz a szövetkezeti tag egyéni érdeke egyben szövetkezeti mezo- vagy az egész kollektíva érdekéhez is kapcsolódik. Pl. a szövetkezeti tagnak egyéni – állampolgári jogviszonyából fakadó – érdeke, hogy lakóhelyén a polgármesteri hivatal bürokráciamentesen intézze ügyeit, ugyanakkor a szövetkezeti kollektívának is alapvető érdeke, hogy a tagok állampolgári jogai megvalósuljanak. Így a szövetkezeti tag érdekviszonyait – keletkezésük szerint – három csoportba sorolhatjuk:

- a szövetkezeti viszonyokból fakadó;
- nem szövetkezeti viszonyokból fakadó, de azokhoz mezo- vagy makroszinten szorosan kapcsolódó, és végül
- nem szövetkezeti viszonyokból fakadó, és a szövetkezeti érdekekhez nem is kapcsolódó érdekviszonyokra.

A szorosan összefüggő érdekviszonyok kissé merevnek tűnő szétválasztását azért tartom szükségesnek, hogy tisztábban ítélhessük meg: mi az, ami a szövetkezeteknek az érdekvédelem terén kötelessége, és ma még hatályos jogszabályaink nem teszik azzá.

Megítélésem szerint az első két csoportban a szövetkezet feladata a tagok érdekeinek szolgálata, azaz védelme illetve képviselése, míg a harmadik csoportba tartozó érdekek védelméhez, illetve képviseléséhez a szövetkezet saját elhatározása alapján segítséget nyújthat. Pl. a jogsegélyszolgálat bevezetése, jogi képviselés lehetősége stb.

c) Úgy gondolom, az előzőekben adott kiegészítés közelebb visz bennünket az érdekvédelem és érdekképviselés szervezeti rendszerének kidolgozásához is. Anélkül, hogy – terjedelmi korlát miatt – részletesen indokolnám javaslatomat, véleményem szerint a szövetkezeti tagok érdekeinek „szolgálatában” a következő szövetkezeti szerveknek lehet szerepük:

– Az általunk általános érdekképviselés körébe sorolt viszonyok /tehát amelyeket a jog még nem ismert el vagy korlátozott/ valamennyi választott testületi szervnek.

– A védelmet igénylő érdekek területén – úgy vélem – hatályos jogunk még csak az első lépéseket tette meg. Ha ugyanis az érdeksérelem tagsági jogvitának minősül, a szövetkezeti tag igénybe veheti a jogszabályban megállapított jogorvoslati fórumokat. Az utóbbi években újjászervezett jogsegélyszolgálat megszervezésével a szövetkezet ehhez segítséget is nyújt.

A szövetkezeteken belül is keletkezhetnek azonban olyan érdeksérelmek, amelyek orvoslása nem történhet a tagsági jogviták rendszerében, és így nincs is olyan szövetkezeti szerv, amely az érdekvédelmet ezekben az esetekben ellátná.

– A szövetkezeti viszonyokból vagy nem azokból fakadó, de a szövetkezeti érdekekhez szorosan kapcsolódó érdekek védelme vagy képviselése, esetenként meghaladhatja az adott szövetkezeti szervek erejét. Ezekben az esetekben tartom szükségesnek a társadalmi érdekképviselői szervek közreműködését. (pl. MOSZ)

Befejezésül legyen szabad hangsúlyoznom a tagsági érdekviszonyok jogi szabályozásának és a szövetkezeti demokrácia jogi kereteinek, a belső szervek mechanizmusának szoros összefüggését. Meggyőződésem, hogy csak abban a szövetkezetben beszélhetünk demokratikus vezetésről, amelyben a tagsági érdekek a vezető szerek előtt szabadon felszínre kerülnek, nyíltan ütköznek az érdekszerkezet megfelelő szintjein, és végül a kisebbség számára is elfogadtatható, megnyugtató módon oldódnak meg.

Ezen összefüggés miatt sem tartom tehát lehetségesnek, hogy a tagsági érdekek védelmére, képviselésére a szövetkezeti szervektől elkülönült (esetleg a szakszervezet mintájára) érdekvédelmi, érdekképviselői szerveket hozzunk létre.

A magyar szövetkezeti érdekvédelmi szervezeteket tanulmányom azért nem tartalmazza, mert Borsodi Zoltánnak a már említett acta-dolgozata kifejezetten ezzel foglalkozik¹⁶ (lábjegyzeteinek száma 138).

4.1.3. Az 1989. évi. XXXI. törvény 2. §-a módosította alkotmányunk – témánkra vonatkozó – 4. §-át. Az új szakasz 1989. X. hó 23-án lépett hatályba. Ez a ma is hatályos szöveg a szakszervezetek megnevezése után „más érdekképviselőket”-re utal. A 4.1. pontunk legelejtén felvázolt *táblázatunkban* a „más érdekképviselőket”-et két csoportra osztottuk: az egyesületek és az önálló törvényben létrehozott szervezetek csoportjára. Ennek oka, hogy 1989-ben még az egypárti parlament – a kerekasztal tárgyalások nyomására – meghozta a II. számú törvényt „az egyesülési jogról” (kihirdetve: 1989. I. 24.). A tv. 1. §-a szerint: „Az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, amelyet a Magyar Köztársaság (később beiktatott megnevezés – T. L.) elismer, és biztosítja annak zavartalan gyakorlását. Az egyesülési jog alapján mindenkinek joga van arra, hogy másokkal szervezeteket, illetőleg közösségeket hozzon létre vagy azok tevékenységében részt vegyen.”

Az egyesülési jogról szóló törvény (a továbbiakban: Etv.) alapján az agrárágazatban elsőként a Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége (MOSZ) alakult meg Budapesten a Kongresszusi Központban, 1989. december 12-én. Az 1967. évi III. tv. (Mg. tsz. tv.) alapján összehívott „Termelőszövetkezetek Rendkívüli Kongresszusán” (december 10-én) a küldöttek feloszlatták a „Termelőszövetkezetek Országos Tanácsá”-t (TOT), elfogadták

¹⁶ BORSODI ZOLTÁN: i. m. 62. p.

Szabó István elnök (egyben az „MSZMP Politikai Bizottságá”-nak volt tagja) lemondását, és „átalakultak” az E. tv. alapján „alapító kongresszussá”.

Az új kongresszus három fontos dokumentumot¹⁷ vitatott meg:

- „Milyen agrárpolitikát támogatunk?” (Kézirat, Bp.)
- „A szövetkezés jövője a mezőgazdaságban” (Kézirat, Bp.)
- „A MOSZ alapszabály-tervezete” (Kézirat Bp.)

A MOSZ megalakulását Nagy Tamás elnök (egyórás, a televízió által egyenes adásban is közvetített) „Záróbeszéd”-ben jelentette be, 12-én este.

A MOSZ és az időközben önálló jogszabállyal létrehozott Magyar Agrárkamara Országos Agrárfórumot¹⁸ rendezett a gyulai Erkel Ferenc Művelődési Központban 1996. november 5-én. A fórumot a következő szervezetek támogatták, amelyek ekkorra szintén az Etv. alapján jöttek létre:

- Magyar Gazdakörök Országos Szövetsége (MAGOSZ),
- Országos Gazdaszövetség,
- Magyar Parasztszövetség,
- Kertészek és Kertbarátok Országos Szövetsége,
- Fagazdasági Országos Szakmai Szövetség,
- Vízgazdasági Társulatok Országos Szövetsége (VTOSZ),
- Agrárkutató Intézmények Országos Szövetsége,
- Agrármunkaadói Szövetség.

Az ELTE ÁJK Agrárjog c. tankönyvében a XII. fejezet „Az agrárüzemek, agrárgazdálkodók szakmai és érdekképviselési szervezetei” címet viseli. A szerző „Az agrár-érdekképviselési szervek” alcím alatt „három jelentősebb szervezettel” foglalkozik. Ezek: a MOSZ, a MAGOSZ, és a TÉSZE. (A TÉSZE 1998. februárjában jött létre, az „útelzárások” néven elhíresült, Soltvadkert környékén megtartott „gazdademonstráción”, tehát nem vehetett részt a gyulai Fórumon.)¹⁹

Mi a teljességre törekedve, a fentebb megnevezett valamennyi szervezet alapszabályát szeretnénk volna letölteni a honlapokról. Ez az anyaggyűjtés csak részben járt sikerrel. Csak a MOSZ, a MAGOSZ, a FAGOSZ alapszabályait tudtuk letölteni, a VTOSZ-nek csak egy 2003. évi beszámolója volt a honlapján. Viszont egy Tájékoztató-ból tudtuk meg, hogy 2004-ben megalakult az „Agrárinnovációs Szövetség”, öt korábban már bejegyzett szövetség, „és sok más társadalmi szervezet és neves szakember részvételével”. Az egyesületet a Fővárosi Bíróság 7. Pk. 61.236/2004. számú végzésével vette nyilvántartásba.

A MOSZ titkárságának jóvoltából kaptunk egy „Mezőgazdasági Ágazati Kollektív Szerződés”-t is, amelyet a MOSZ a MEDOSZ-szal kötött. A kollektív szerződés 2003. szeptember 15-től lépett hatályba, és ma is érvényes.

¹⁷ Mint a kongresszus meghívott vendége, a vitaanyagokat én is megkaptam, és azóta is örööm.

¹⁸ E tanulmány szerzője ezen a FÓRUM-on is résztvett, de a korlátozott terjedelem nem teszi lehetővé a program ismertetését és értékelését.

¹⁹ Vass János (szerk.): *Agrárjog*. ELTE ÁJK, Bp., 1999.

Véleményünk szerint ezzel a kollektív szerződéssel a MOSZ és a MEDOSZ az agrárágazat legreprezentatívabb szervezeteivé váltak, így az egész ágazatot érintő jogalkotás, kormányzati döntés, miniszteri szabályozás előtt, az állami szervek előtt ők jogosultak képviselni és védeni az agrárszektor érdekeit.

A Miskolci ÁJK Munkajogi és Agrárjogi Tanszéke 2005-ben jelentette meg az „Agrárjog” c. tankönyvének II. kötetét. A kötet nem használja az érdekvédelem és érdekképviselés terminus technicusokat, viszont az „Üzemkiegészítő szervezetek az agráriumban” c. III. fejezet alatt lényegében érdekképviselési szervezetekről tárgyal. Minden kommentár nélkül szükségesnek tartjuk a tankönyv „Tartalom” c. részéből a témánkhoz kapcsolódó két fejezetet minden változtatás nélkül közreadni.²⁰

IV. fejezet Köztestületek az agráriumban

1. Kamarák az agráriumban

- 1.1. A kamarák szerveződésének jogi alapjai, szerepük az Európai unióban
- 1.2. Szakmai kamarák: Vadászkamara, Állatorvosi Kamara, Növényvédő Mérnöki és Nővényorvosi Kamara
- 1.3. Gazdasági Kamarák: az Agrárkamara

2. A hegyközségek

- 2.1. A hegyközség fogalma
- 2.2. Település és hegyközség
- 2.3. A szőlő termőhelyi kataszter jelentősége
- 2.4. A hegyközség tagjai, a tagok jogai és kötelezettségei
- 2.5. Szervezeti kérdések
- 2.6. A hegyközségek feladatai, jogosítványai
- 2.7. A hegyközségi rendtartás
- 2.8. A hegyközség közigazgatási ügyei

V. fejezet Speciális agrárszervezetek

1. Erdőbirtokossági társulat

- 1.1. Kialakulása, története
- 1.2. Jelenkori szabályozása, fogalma
- 1.3. A társulat alapítása, szervezete, a tagsági viszony
- 1.4. A társulat vagyoni viszonyai, a társulati érdekeltség, a társulat gazdálkodása

2. A vadásztársaság és a horgászegyesület

- a) Az egyesület, mint a szervezetek közös eredője
- b) A Vadásztársaság
- c) A Horgászegyesület

3. Vízgazdálkodási társulat

- a) Alapvetés, vízgazdálkodási társulat fogalma, típusai

²⁰ Csák Csilla (szerk.): *Agrárjog* II. kötet. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2005, 58–95. p.

- b) Megalakulása, szervezete
- c) Tevékenységi köre, vagyoni viszonyai, megszűnése

Tiszteletben tartva mindkét jogi kar lábjegyzetben hivatkozott tankönyvét – azok elemzése nélkül – mi a 4.1. pontunkhoz készített séma szerinti csak az önálló törvénnyel létrehozott (jogalkotási mulasztással létre nem hozott) szervezeteket tartjuk érdekvédelmi és érdekképviselői szervezeteknek, illetve jelentőségüknél fogva említésre méltóknak.

5. A ma meglévő szervezetek és az állam kapcsolata

Amikor ezt a tanulmányt elkezdtem írni, ezt a pontot tartottam az egyik legfontosabb témának. Szerettem volna kifejezni, hogy az agrárképviselők 1990 óta mennyire mellőzöttek, sem a parlament, sem a kormány nem veszi figyelembe véleményüket.

Mivel a kéziratom leadási határideje 2006. szeptember 30-a, a jelenlegi gazdasági válságban (agrárválságban) és politikai helyzetben ennek a pontnak a megírására nem vállalkozhatom.

Indoklásul, és az egész tanulmány befejezéséül álljon itt egy Internetről levett hír:²¹

„A MAGOSZ utakra viszi a gazdákat – 2006.09.18.

Országos demonstrációs bizottságot állított fel a *Fidesszel szövetséges Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége* a kormányfő nyilvánosságára került beszéde kapcsán kialakult helyzet miatt – közölte Budai Gyula szövetségi igazgató.

Mint elmondta, nem akarnak Budapesten központi demonstrációt tartani, hanem a megyékben, a települések főútvonalain, csomópontjaiban tüntetnek majd a gazdák. Hozzátette: *a főváros környéki gazdakörök a Budapestre bevezető utakon fognak demonstrálni.* Időpontot nem említett.” (kiemelés – T. L.)

²¹ www.magosz.hu

LAJOS TÓTH

LEGAL POSITION OF SAFEGUARDING OF INTEREST AND REPRESENTATION OF INTEREST IN THE AGRICULTURAL SECTOR.

(Summary)

Terminus technicus, safeguarding of interest and representation of interest are defined by the Hungarian explanatory dictionary as synonym concept and the usage is similar as well. The Hungarian Explanatory Concise Dictionary defines only the concept of the safeguarding of interest: „Organized defense of any department's, flake's or individual's interest.”

The Legal Encyclopedia has only: „The economy representation of interest” entry-word: „A community movement that defends and represents the economic interest of natural persons and legal persons of an occupation, profession, trade or sector.

According to the Constitution §4: „The trade unions and other representations of interest defend and represent the interest of employees, cooperative members and entrepreneurs.”

The first part of the monography attempts to delimitate the content of the two concepts.

Interest relations of the agricultural sector have both homogenous, heterogenous character. Interest relations of the grower, rancher, product forestaller, storer, product processor natural and legal persons doing similar activity are homogenous; and heterogenous are the interest relation among the listed especially the facing ones, furthermore the state related legal connections the figures of the agricultural sector.

The second part contains the dissection of legal relations.

The third part of the monography presents the created (formed) interest group, representation organization structures in the former socialist field-forest-food economy.

The fourth part deals with the after 1990 formed, made obligatory organizations in the rule of law.

The last part values connection the today extant organizations and the state.